

Sundsvalls Tidning Onsdag 6 februari 2019

Rappt och intressant om livet på Stenhammaren

Den gamla stadsdelen Stenhammaren i Sundsvall har för våra öron en klang av slum och sociala problem. Men Stenhammaren hade också andra sidor, visar Peter Sundborg i sin nya bok.

LITTERATUR

Peter Sundborg
Industrialismens förstad
- en dokumentation av
Stenhammaren/Södermalm
i Sundsvall
Sundsvalls Museum

RECENSION Förstäder är inget nytt. Redan under sägverksstiden, då Sundsvall var Nordens Amerika med massiv inflyttning, poppade de upp - men inte som offentligt finansierade miljöprojekt.

Sundsvalls första förstäder var Stadsmon samt Stenhammaren, det nu gentrifierade Södermalm. I dag förknippar vi Stenhammaren mest med lönnkrogar och bordeller. Men det är inte den enda berättelsen om Stenhammaren, visar Peter Sundborg i sin bok "Industrialismens förstad". Genom den går en röd tråd av vad de boende själva tvingas åstadkomma när stadens styrande mer månär om sina egna intressen än om samhällets bästa.

Fram till 1700-talets slut ägdes stadens mark gemensamt av dess borgare. De lönearbetare som fanns i det gamla samhället bodde oftast hos sina arbetsgivare: pigor och drängar på gårdarna, hantverksesällor hos mästarna. Men 1800-talets liberalism tålde inte ett kollektivt ägande som det gamla borgerskapets; nu skulle privata intressen tillgodos. Med industrin förvandlades de gamla borgarnas Sundsvall till en stad styrd av en överklass av rika industrimagnater och grosshandlare.

Samtidigt våldde landsbyggens obesuttna in för att arbeta i fabrikena. De måste ju bo någonstans, vilket stadsfullmäktige i det längsta försökte att inte låtsas om. Marknaden skulle lösa problemet, vilket resulterade i spekulation bland dem som hade råd, men också i att fattigt folk byggde kåkstäder utanför stadsplanen-

Gasverksgatan, numera Parkgatan. Bild från perioden 1896-1910.

FOTO: SVEN NILSSON. BILDKÄLLA: SUNDSVALLS MUSEUM

Brandmän drar en brandvagn upp för en backe någon gång under perioden 1896-1920.

Det tog tid att modernisera Stenhammaren/Södermalm. Ännu 1963 måste den här kvinnan hämta vatten vid en gårdspump på Södermalmsgatan 25.

FOTO: PAUL LINDGREN. BILDKÄLLA: SUNDSVALLS MUSEUM

rat område - usla hus som saknade sanitet och badade i stank och smuts.

1867 började stadens styre motvilligt anlägga en stadsplan för området söder om stadskärnan. Hantverkare och i viss mån arbetare köpte tomter och byggde små hus. Men det förslog inte; inflyttningen var enorm, hyrorna drevs upp och trångboddheten slog rekord. Och fast fullmäktige självt ålagt sig att förse området med gator, vatten och

avlopp förhalades det i decennier - trots att de boende betalade tomtavgifter och inkom med upprepade skrivelser. Området förslumades; avfall hällades i diken, skolgården blev en sopstopp. Lönnkrogar och bordeller - som inte minst de rikas droskor flitigt angjorde - blev ett sätt att dra in pengar.

Peter Sundborg skriver rappt, lättflytande och intressant; han ger lokalt och nationellt perspektiv samt

bakgrund så att man enkelt förstår sammanhang. Livet på Stenhammaren skildras i korta anekdoter. Om lille Oskar som växte upp med Frälsningsarméns slummysstrar som enda vuxentrygghet. Om hyresvärdar som kunde få ett fyllt nattkärl över sig när de kom för att kräva in hyran. Men också om hur sängen strömmade ut genom körledaren Lagerheims öppna fönster sommardag.

Inte minst skildrar han hur de boende själva, sär-

skilt gårdsägareföreningen, kämpade för att få bort krogarna och bordellerna. De tryckte på politiskt men patrullerade också själva gatorna och väckte åtal mot gårdsägare som inte skötte sig.

Så lyckades de till slut lyfta stadsdelen. Men det tog tid, och stödet från de styrande var svagt. Det enda fullmäktige snabbt verkställde var förslaget att byta namn till Södermalm, för att tvätta bort de dåliga as-

sociationerna till det gamla namnet.

Denna lättlästa glimt av lokalhistorien understryker att det är tillsammans man skapar förändring. Och att de styrandes liberalism och kapitalism, som såg fattigdom som dålig moral beroende på lättja och slarvighet hos den fattige, har ett skrämmande eko i vår tid där det är ditt eget fel om du inte "väljer" rätt.

Susanne Holmlund